

CUPRINS

Prefață	13
1. UNIFICAREA JURIDICĂ – LEGISLATIVĂ, JUDICIARĂ ȘI CULTURAL-ȘTIINȚIFICĂ – PARTE INSEPARABILĂ A PROCESULUI DE DESĂVÂRȘIRE A UNITĂȚII NAȚIONALE	17
1. Necesitatea și realizarea unificării organizării judecătorești	19
1.1. Ridicarea statutului legal al magistraturii prin Constituția României Mari	22
2. Unificarea legislativă – o necesitate națională juridică și culturală	23
3. Ce fel de unificare? Pe ce cale?	29
3.1. Juriștii și nevoia unificării	32
3.2. Doctrina și unificarea legislativă	33
3.3. Poziția instanțelor judecătorești	35
3.4. Perspectiva barourilor	40
4. Consiliul Legislativ: o poziție oscilantă	42
5. O ocazie ratată de unificare internațională?	43
6. Tranziția necesară	45
7. Triumful <i>ideii latine</i> ?	45
8. Unificarea prin recodificare: un obiectiv ratat de istorie	47
9. Unificarea legislativă ca factor de definitivare a culturii juridice naționale	50
10. Scurte concluzii	52
2. CULTURA JURIDICĂ ȘI FAȚETELE SALE DE SINTEZĂ A TRECUTULUI, PERCEPȚIE A PREZENTULUI ȘI SCHIȚĂ A VIITORULUI	56
1. Cultura juridică – un concept în mișcare	56
2. Deviere, continuitate, moșteniri	60
3. Tranziție și tradiții	61
4. Dimensiuni și sensuri actuale	63
4.1. Ce (nou) înțeles?	65
4.2. Opțiunea noastră? Periodizări posibile	65
4.3. Perioade (istorice) de afirmare	66
5. Literatura (juridică), factor de exprimare și promovare a științei dreptului și culturii juridice românești	68
6. Consolidarea preocupărilor privind știința dreptului	76
7. Persistenta problemă a „formelor fără fond”	79
8. Necesara abordare și indispensabila dimensiune istorice	84
9. După o sută de ani de stat unitar și drept național, încotro?	91

10. Cristalizarea noii științe a dreptului și culturii juridice românești – o prioritate națională	93
11. În căutarea culturii juridice românești pierdute în istorie	95
12. Concluzii.....	97
3. ACADEMIA ROMÂNĂ – 140 DE ANI DE INSTITUT NAȚIONAL ȘI PERSONALITATE JURIDICĂ (1879-2019)	99
1. Acordarea statutului de „persoană morală și independentă în lucrările sale de orice natură”	100
2. O instituție națională, independentă și liberă în acțiunile sale.....	104
3. Rezonanțele Marii Uniri în privința statutului juridico-instituțional al Academiei Române.....	109
4. Recunoașterea unanimă și prestația publică	115
5. Academia R.P.R. – instituție de stat	117
6. Organizarea pe baze noi și renașterea Academiei Române (post-1990).....	118
7. Continuitate și discontinuitate juridică	120
8. O natură juridică specială.....	121
9. Învățămintele fundamentului legal de acum 140 de ani	123
10. Spre un Pact academic național. Posibile repere juridice.....	125
Anexa	
<i>I. Reacția Academiei Române la rapturile teritoriale din 1940.....</i>	130
Ședința de la 5 iulie 1940	131
Ședința de la 12 iulie 1940	131
Ședința de la 20 septembrie 1940	135
Ședința publică din 27 martie 1942	139
<i>II. Mari proiecte ale Academiei Române rămase în așteptarea istoriei</i>	140
4. ÎNFĂPTUIREA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE (1919)	144
Anexe	
<i>I. Serbările inaugurării universității românești din Cluj (1-3 februarie 1920)</i>	183
1. Academia Română către Universitatea din Cluj.....	185
2. Universitatea din Iași către Universitatea din Cluj.....	186
3. Mesajul Universității din București, citit de rector, prof. dr. Athanasiu	188
4. Mesajul Universității din Cernăuți, prezentat de rector, dr. V. Tarnawsky.....	189
<i>II. Înființarea Institutului de Speologie din Cluj.....</i>	190
<i>III. Inaugurarea festivă a Universității din Cernăuți (24 octombrie 1920)</i>	193

IV. Mesaje universitare pentru Universitatea românească a Bucovinei	195
1. Adresa Academiei Române către Universitatea din Cernăuți	195
2. Universitatea din București către Universitatea din Cernăuți	196
3. Universitatea din Iași către Universitatea din Cernăuți	197
4. Adresa Universității din Cluj către Universitatea din Cernăuți	198
5. Adresa Universității polone din Poznan către Universitatea din Cernăuți.....	199
V.	200
1. Foștii rectori ai Universității românești din Cernăuți (1920-1940).....	200
2. Doctori honoris causa ai Universității Carol al II-lea din Cernăuți (1920-1940):.....	200
3. Foștii decani ai Facultății de Drept a Universității Carol al II-lea din Cernăuți (1920-1940):	201
VI. Memoriul a 38 de profesori bucovineni de protest împotriva desființării Universității din Cernăuți și solidaritatea Academiei Române (24 octombrie 1941).....	201
 5. SEMNIFICAȚIILE TRATATELOR DE PACE DIN 1919-1920 PENTRU EUROPA ȘI ROMÂNIA ULTIMULUI SECOL	 207
 A. Evoluțiile politico-juridice	
1. Două decenii sub spectrul juridic al hotărârilor Conferinței de la Paris și al efectelor tratatelor de pace aferente.....	209
2. Noua și definitivă frontieră cu Bulgaria. Retrocedarea Cadrilaterului	211
3. Pierderea Basarabiei și a Bucovinei de nord. Noua frontieră de răsărit	215
3.1. Evoluția situației juridico-statale a Moldovei Răsăritene (Basarabia)	220
4. Arbitrajul (Dictatul) de la Viena. Pierderea temporară a Transilvaniei de nord	222
5. Conferința de la Paris și tratatele de pace din 1947. Consecințe teritoriale. Corecturi și confirmări.....	225
6. Actul final al Conferinței pentru cooperare și securitate în Europa (1 august 1975) și intangibilitatea frontierelor europene postbelice	227
7. Renunțarea la Bucovina de nord	228
8. Concluzii	229
 B. Ne învăță Trianonul	
1. Ce reprezintă Tratatul de la Trianon, astăzi, din punct de vedere juridic?	239
2. Mesajul Trianonului, azi. Ordinea europeană între imperiu și stat național modern	242

MANIFESTUL JURIDIC AL CENTENARULUI

6. A VENIT TIMPUL PENTRU O ȘTIINȚĂ A DREPTULUI ȘI O CULTURĂ JURIDICĂ ROMÂNEȘTI!	256
1. Necesitatea absolută a culturii juridice	257
1.1. Eterna problemă a „formelor fără fond”	258
1.2. Un subiect care nu mai poate fi evitat: cultura judiciară	259
2. Știința dreptului: un demers demodat?	261
3. Insuficiența tehnicismului juridic	263
4. Unificarea legislativă: semnificații ale unui proces prea puțin aprofundat	265
5. Dincolo de pozitivism legalist și jurisprudențial: rolul filosofiei juridice.....	267
6. Dileme ale dreptului socialist	270
7. Știința și cultura dreptului: ipostaza juridică a României Mari	271
8. Rezonanțele Centenarului	273
9. Nevoia unei creații juridice originale	274
10. Imperativul păstrării tradițiilor și consolidării identității juridice. Proiectul național prioritar „ <i>Monumentele dreptului român scris vechi și modern</i> ”	275
11. Concluzie: repere ale refondării științei dreptului și culturii juridice românești.....	282
A. Cu titlu preliminar, în plan formal și cu caracter urgent	283
B. Pe fondul problemei și în sensul conținutului acesteia	283
7. CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ A DREPTULUI: NEVOIA ȘI PERSPECTIVELE REDEFINIRII OBIECTIVELOR ȘI PRIORITĂȚILOR	293
I. Nelipsitul și tradiționalul model francez.....	297
II. Formula românească	300
III. Instituționalizarea cercetării juridice	302
IV. Limitele tranziției și momentul de răscruce	307
V. Ce statut și ce viitor pentru cercetarea juridică românească?	309

PREFAȚĂ

Marcat, mai degrabă din complezență și, poate de aceea, sub semnul relativei indiferențe, *Centenarul Marii Uniri* (2018) nu a generat, din păcate, cuvenita emulație a preocupărilor și nu a oferit nici rezultatele așteptate de la un demers merit să surprindă și să exprime semnificațiile de un secol ale unui eveniment istoric major pentru statul și societatea românești și, de pe asemenea temeuri, să prefigureze reperele următorilor 100 de ani. La sfârșitul veacului al 19-lea, istoricul austriac O. Lorenz (1832-1904) stabilea un sistem natural de periodizare a istoriei și lua secolul ca măsura de timp cea mai naturală a fenomenelor istorice, dată de legătura intelectuală și materială dintre trei generații succesive, iar savantul român D. Onciu aprecia, în 1919, că „istoria română reprezintă un exemplu clasic pentru această teorie”. Și din această perspectivă Centenarul Marii Uniri era ocazia cea mai potrivită pentru cunoașterea adevărată și analiza adecvată a evoluțiilor statului național român în ultimii 100 de ani, înțeles nu numai ca un fapt de istorie, ci și ca un major reper de prospectare a viitorului. Dimpotrivă, manifestările și palidele producții apărute în acest context au sugerat un impas cvasigeneral, o neputință de a-l depăși și chiar spectrul persistenței într-o asemenea situație.

Dincolo de semnalele alarmante astfel înregistrate în privința prezentului, s-a ratat o mare ocazie de deblocare și reluare a analizei și studiului unor probleme definitorii ale istoriei moderne și contemporane a țării.

Într-adevăr, înainte de toate se impunea evaluarea fenomenelor și evoluțiilor care au marcat perioada interbelică, cea a României Mari, în cazul ce ne interesează în mod deosebit, cel al unificării, dezvoltării și consolidării sale juridice, cu atât mai mult cu cât și în acest domeniu suntem încă în așteptarea unor concluzii complete și ferme. Venirea precipitată a războiului, marea deviere a istoriei din perioada 1947-1989 și bulversările celor trei decenii post-1990 au întrerupt mersul și au împiedicat desăvârșirea operei unificatoare și creatoare începută după 1 decembrie 1918, amânând, în același timp, *sine die*, perceperea și valorificarea adecvate ale dimensiunilor și expresiilor sale. De aceea, aniversarea unui secol de la momentul fondator era ocazia cea mai potrivită pentru asemenea necesare evaluări și binevenite valorificări.

Restanțele sunt și rămân astfel majore, iar recuperarea lor nu mai poate fi amânată fără riscul prescrierii posibilităților de înfăptuire și pierderii unui imens tezaur de idei și experiențe naționale. Și aceasta cu atât mai mult cu cât și în acest domeniu de cercetare științifică ceva neîntreprins la timpul cuvenit riscă să devină imposibil de înfăptuit mai târziu. Este celebrul și tristul exemplu al proiectului inițiat la jumătatea veacului trecut de acad. Andrei Rădulescu, sub egida Academiei Române,

privind *Adunarea obiceiurilor juridice ale poporului român*, demers esențial pentru definirea vechiului drept românesc și surprinderea specificului juridic național, amânat din diverse rațiuni și împrejurări și devenit astăzi imposibil de promovat, în condițiile deteriorării, sub impactul dezvoltării, a mediului originar de naștere și expresie a juridicului consuetudinar.

Pericolul delăsării este cu atât mai grav și pierderile cu adevărat incalculabile dacă avem în vedere că anii 1920-1940 au reprezentat perioada cea mai complexă, creatoare și cu elemente de originalitate de dezvoltare a dreptului în țara noastră, răstimpul în care acesta a meritat cu adevărat caracterizarea de *românesc*, deopotrivă din perspectiva evoluțiilor interne, de punct culminant, întregitor și creator, și afirmării individualizatoare și identitare în viața juridică internațională a popoarelor lumii.

Atunci, unificarea juridică (legislativă, judiciară, în planul doctrinei și al jurisprudenței) – în continuarea și pentru consolidarea unității politico-statale desăvârșite în 1918 – a permis o expresie juridică unică, viguroasă și specifică la nivelul întregului spațiu etnico-geografic românesc, apariția și cristalizarea elementelor componente ale unei științe a dreptului și culturii juridice proprii și manifestarea lor în peisajul circulației ideilor și experienței mondiale. De aceea, orice încercare de relansare a reflecției juridice naționale nu poate fi făcută decât prin raportare la și plecând de la datele și revendicând înfăptuirile României juridice interbelice, iar pentru aceasta este nevoie a le cunoaște pe deplin și a le prețui cum se cuvine.

De asemenea, actele de autodeterminare din 1918 de la Chișinău (27 martie/9 aprilie), Cernăuți (15/28 noiembrie) și Alba Iulia (18 noiembrie/1 decembrie) și confirmările lor internaționale prin tratatele de pace din 1919-1920 au reprezentat temeuri juridice majore ale României Mari, pe care s-a ridicat marele edificiu politico-statal al poporului român. Desăvârșirea statului național unitar și indivizibil, evoluțiile și manifestările sale pe esențele consacrate juridic acum 100 de ani reprezintă, și astăzi, semnificații într-o Europă a integrării și o lume a globalizării și constituie fundamente pentru viitor. Statul unitar și dreptul național sunt valori care definesc și vor constitui elemente indispensabile ale devenirii României.

De aceea am considerat ca nefiind lipsită de interes adunarea într-un volum a unor contribuții personale circumscrise unui asemenea orizont tematic, începute în contextul aniversar centenar și definitive aici și acum. Fără îndoială, procesul unificării legislative, a organizării judiciare, de apropiere a mentalităților juridice din provinciile istorice tradiționale până la ajungerea la ceea ce s-a denumit cultura juridică și judiciară românești, de dialog și curs unic al jurisprudenței și reflecției a generat experiențe unice și mai ales rezultate excepționale pentru progresul juridic național. În desfășurarea și succesul rezultat s-au implicat și au contribuit remarcabil juriștii din toate domeniile, de la oameni politici la profesioniști practicieni ai

domeniului (avocați, magistrați, notari), slujitorii catedrelor și mânăitorii condeielor prin paginile revistelor de profil, creatorii literaturii juridice românești și până la diplomații care, „luptători în tranșeele păcii” și artizani ai noii Europe, erau și purtători ai spiritului juridic propriu. Într-adevăr, a fost momentul istoric în care gândirea și practica românești, prin produsele lor, au început să conteze în plan internațional.

Totodată, fundamentele juridice – interne și internaționale ale statului național unitar român desăvârșit în 1918 – rămân repere de evoluție permanentă, a căror percepere politico-juridică, valorizare istorică și metamorfozare continuă se constituie în priorități și permanențe ale preocupărilor științei națiunii.

Sub semnul unor asemenea considerații, am adunat în paginile volumului studii vizând unificarea juridică, tratatele de pace din 1919-1920, ca expresii juridice ale principiului naționalităților și moștenirea lăsată posterității, constituirea unei științe a dreptului proprii și a culturii juridice românești, întregirea universității românești și consolidarea juridică a instituției academice naționale.

Totuși, crezând că nu totul a fost pierdut și mai este timp pentru relansarea preocupărilor cuvenite în spiritul a ceea ce a fost, pe măsura exigențelor prezentului și din perspectiva nevoilor viitorului, am prefigurat și elementele de reper într-un *Mesaj juridic al Centenarului*.

Cu precizarea că poate și particularitățile domeniului o impun, am căutat să ne ferim de perspectiva „adevărurilor alternative” care, impusă de postmodernism, promovează faimosul principiu perspectivist, potrivit căruia nu ar exista fapte, ci numai interpretări. Știința nu-i impune constrângeri prin dovedirea și afirmarea adevărurilor istoriei, iar libertatea de expresie nu le poate nega numai din dorința de a înlătura orice aparență de contrariedade și de a diferi, cu orice preț, de părerile celorlalți.

În orice caz, toate aceste încercări vor să arate și că temeiurile juridice ale României Mari rămân valabile și astăzi; că, mai mult decât atât, alături de și pe adevărurile lor se pot ridica altele, care să dea sens și să ofere repere ferme pentru devenirea noastră viitoare.

Mircea Duțu

1. UNIFICAREA JURIDICĂ – LEGISLATIVĂ, JUDICIARĂ ȘI CULTURAL-ȘTIINȚIFICĂ – PARTE INSEPARABILĂ A PROCESULUI DE DESĂVÂRȘIRE A UNITĂȚII NAȚIONALE

Problemă majoră a procesului de desăvârșire a unității naționale, după marile acte de autodeterminare din 1918 și realizare a României Mari, *unificarea juridică* – legislativă, judiciară și cultural-științifică – a preocupat întreaga societate românească în perioada interbelică și a marcat puternic evoluția sa.

Dacă în privința dreptului public Constituția din 1923 și o serie de legi de unificare, precum cele vizând organizarea administrativă (1925), judecătorească (1924), regimul exercitării profesiei de avocat (1921; 1923) ori cele două coduri [penal și de procedură penală (1937)], au realizat reglementări uniforme și unitare, domeniul dreptului privat s-a dovedit mai complicat și mai dificil, cunoscând un proces mai lent în acest sens, ce avea să dureze până în 1943. Aici s-a manifestat cu precădere „problema cea mare a unificării”, „acolo unde în adevăr tradiția, dreptul câștigat, formațiunea socială etc. au cuvântul lor hotărâtor”¹.

Parte inseparabilă a impunerii și exprimării suveranității de stat, unificarea structurilor jurisdicționale a avut un impact important, iar introducerea limbii române în justiție a reprezentat un act simbolic și puternic unificator.

Diferențele de mentalitate juridică promovate oficial și imprimare de-a lungul timpului, concepțiile diferite despre drept și dreptate dominante, dezvoltarea separată a doctrinei juridice și jurisprudenței aferente dreptului pozitiv au impus, la rândul lor, un proces treptat de apropiere și adaptare la noile realități socio-juridice ale țării reîntregite.

Unificarea juridică a contribuit astfel în mod major la consolidarea coeziunii societății interbelice și la desăvârșirea unității statale românești.

În special unificarea legislativă, deopotrivă în privința necesității, ritmului și metodei de înlăptuire, a generat o amplă dezbatere publică la care au participat specialiști și personalități politice ale timpului, punctele de vedere avansate în acest context oferind și astăzi repere de reflecție în materie. În cele peste două decenii și

¹ S-a făcut, în acest context, diferență între: 1. extinderea pur și simplu a dreptului național, adică a dreptului care funcționa în vechiul stat, și 2. unificarea în „sensul juridic al cuvântului”, adică contopirea tuturor legislațiilor aflătoare pe teritoriul noului stat, „într-un cod așezat pe principiile universale admise, indiferent de originea lor”. A se vedea G. Vrăbiescu, *Unificare prin revizuire dar nu extindere*, în „Curierul Judiciar”, anul XL, nr. 34, 25 octombrie 1931, pp. 529-532.

jumătate interbelice, metoda unificării a fost amplu dezbătută și analizată de juriști români, în special, în primii ani după unire; apoi, între anii 1926–1928, în urma semnalului de alarmă tras în discursul de deschidere a anului judecătoresc 1926/1927 de prim-președintele Casației, Gh. Buzdugan, ceva mai târziu, în 1931, cu ocazia publicării proiectelor de unificare din 1930 și 1931 ale miniștrilor de justiție Grigore Iunian și Constantin Hamangiu, primul prin propunerea de adoptare a proiectului franco-italian de cod al obligațiilor și contractelor, iar al doilea printr-un proiect de lege de punere în vigoare pe tot teritoriul țării a legislației civile, comerciale și penale române și, în fine, după 1933 prin depunerea la parlament a proiectului de cod civil, care nu a ajuns, în cele din urmă, să fie adoptat.

Menținerea provizorie în vigoare a legiurilor locale în provinciile alipite în 1918 genera o situație complicată, cu profunde și diverse implicații¹; instituții de drept

¹ În Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș legiurile locale au fost menținute în vigoare în mod provizoriu prin art. 1 al decretului nr. 1 al Consiliului dirigent al Transilvaniei, Banatului și părților românești din Ungaria, care prevedea următoarele: „Legile, ordonanțele, regulamentele și statutele legale de mai înainte, emenate înainte de 18 Octomvrie st. nou 1918, rămân în interesul ordinei publice și pentru a asigura continuitatea de drept, până la altă dispoziție, în vigoare în mod provizoriu, cu excepțiunile cuprinse în acest decret, cum și în alte decrete ce se vor da”.

În ce privește Bucovina, aceeași soluțiune a fost adoptată de decretul-lege nr. 3475 din 18 Decembrie 1918, în termenii următori: „În Bucovina rămân în vigoare legile și ordonanțele de până acum. Legile esențiale nu vor fi modificate decât pe cale legislativă; întrucât însă vor fi necesare schimbări ce ar rezulta prin faptul Unirii cu Regatul României, ele vor putea urma prin decrete legi”.

În Basarabia, legiurile locale au fost menținute prin hotărârea Sfatului Țării din 27 Martie 1918 care, la punctul 5, dispunea că: „Legile în vigoare și organizația locală (zemstve și orașe) rămân în putere și vor putea fi schimbate de Parlamentul român, numai după ce vor lua parte la lucrările lui și reprezentanții Basarabiei”.

Toate aceste dispozițiuni au fost întărite prin alin. (2) al art. 137 al Constituțiunii din 1923, care a prevăzut că până la unificarea legislației legiurile locale „rămân în vigoare”.

În Basarabia au fost menținute în vigoare până în 1928: Condica lui Donici din 1814, manualul lui Harmenopol, sobornicescul hrisov al lui Alexandru Mavrocordat din 1785, obiceiul pământului, toate acestea vechi izvoare de drept moldovenesc și svodul rusesc, colecția legilor rusești în 16 volume, din care volumul X cuprindea Codul civil (v. V. Erbiceanu, *Necesitatea introducerii codului civil în Basarabia, Dr.*, 1921, p. 161; A. Rădulescu, *L'introduction de la législation roumaine en Bessarabie, Bul. Leg. Comp. Roum.*, 1934, pp. 103 și 105; *Șaizeci de ani de cod civil*, București, 1926, p. 42; A. Ionașcu, *Curs de drept civil român* (multiplicat), ed. III, Sibiu, 1941, p. 83).

În Bucovina a fost menținut în vigoare, până în 1938, Codul civil austriac din 1 iulie 1811, pus în vigoare la 1 ianuarie 1812 și modificat sau completat ulterior prin diverse legi civile austriece, din care cele mai importante sunt Novelele împărătești de modernizare ale codului din 12 Octombrie 1912, 22 iunie 1915 și 19 martie 1916 (v. C. Negrea, *Dreptul civil al ținuturilor ardelene și ungurene*, Cluj, 1921, vol. I, nr. 23; A. Rădulescu, *op. cit.*, p. 43; A. Ionașcu, *op. cit.*, p. 82).

În Transilvania au rămas în vigoare, până la 22 iunie 1943: a) Codul civil austriac din 1 iulie 1811 – introdus la 1 septembrie 1853 –, în regiunea de est și centru a Transilvaniei și în ținuturile confinare bănățene, precum și în vestul Transilvaniei, dar în această din urmă regiune numai în ce privește dispozițiunile sale privitoare la registrele funciare; b) dreptul cutumiar maghiar, cuprins în parte în opera de doctrină de la 1514 numită Tripartitul lui Werböczy, în regiunea de vest a Transilvaniei; c) legile civile maghiare, precum și ordonanțele regale și ministeriale maghiare intervenite de la 1867 la 1918, în întreaga Transilvanie.

disparate și neomogene, bazate pe tradiții deosebite, izvorâte din așezări și evoluții sociale diferite și având drept călăuză concepții de drept germanice, slave sau latine coabitau într-un echilibru precar, marcat de contradicție și mari tensiuni juridico-sociale.

1. Necesitatea și realizarea unificării organizării judecătorești

„Românizarea instanțelor judecătorești” din provinciile alipite și unificarea legislației privind organizarea judecătorească au fost probleme interdependente și au reprezentat o prioritate majoră a continuării, completării și consolidării procesului desăvârșit la 1 decembrie 1918. Într-adevăr, lipsa magistraților și avocaților care să cunoască legile Vechiului Regat și să le aplice astfel și în teritoriile alipite după 1918 a fost una dintre cauzele importante care au favorizat persistența legislațiilor anterioare și întârzierea unificării legislative a țării reîntregite. Ea a fost mai evidentă și s-a manifestat mai acut în Ardeal, unde teoria și practica „continuității de drept”, în sensul decretării rămânerii în vigoare a legilor, ordonanțelor și statutelor legale aflate în ființă înainte de octombrie 1918, cu excepția legislației administrative și consecința sa absurdă ca hotărârile judecătorești să se pronunțe în limba română, dar în numele legii (maghiare), s-a justificat prin „situațiunea fatală” că legile României „n-ar fi avut cine să le aplice lipsind personalul pregătit, iar magistrații români din Ardeal nu le cunoșteau”¹.

Refuzul multora dintre magistrații, funcționarii judecătorești ori avocații din noile ținuturi ale țării reîntregite de a depune jurământul față de noul stat de suveranitate a impus apelul la concursul juriștilor din Vechiul Regat în vederea recrutării judecătorilor și procurorilor necesari; așa, de pildă, din cei 1500 de magistrați și funcționari judiciari din Transilvania, au rămas în funcție, inițial, acceptând noua autoritate statală, numai 100, absolut insuficienți pentru funcționarea celor 114 judecătării de ocoale, 19 tribunale de județ și 4 curți de apel transilvane (de la Cluj, Târgu-Mureș, Oradea Mare și Timișoara). Situația era asemănătoare și în celelalte provincii alipite, ceea ce a presupus un efort major de construire a magistraturii române basarabene, bucovinene și transilvane. Dezvoltarea clasei juriștilor și în special a avocaților în epoca modernă, considerată drept exagerată în raport cu nevoile reale ale societății, se dovedea acum benefică în fața imperativului național!

De asemenea, cerința constituțional-legislativă că „limba oficială și obligatorie (în justiție) este limba română”, puternic factor de afirmare a noii autorități statale și a unității naționale, întâmpina dificultăți mari în a deveni pretutindeni o realitate

¹ Vasile M. Dimitriu, *Justiția în Ardeal*, în „Curierul Judiciar” nr. 46-47, 27 mai 1920, p. 374.

concretă¹. Elocventă a fost, în această privință, situația din Basarabia, unde procesul de „românizare” a justiției începuse încă din octombrie 1918 și, numai după un an de la introducerea noilor autorități judecătorești, se putea constata deja: „Este de netăgăduit că cel dintâi și mai de căpătâi rol care l-a avut introducerea justiției românești în Basarabia a fost naționalizarea vieții juridice a acestei provincii și apropierea dreptății de sufletul poporului băștinaș moldovenesc. După un veac de înstrăinare și funcționare a justiției basarabene în limba rusă, în care răstimp așezămintele judecătorești nu erau deschise decât celor ce cunoșteau această limbă, justiția basarabeană a îmbrăcat iarăși haina sa strămoșească, s-a pogorât iarăși la mintea și graiul obștesc al norodului de la țară”².

Sub raport legislativ, la momentul Marii Uniri de la 1918, pe teritoriul unificat erau în prezență mai multe reglementări și structuri ale organizării judecătorești. Astfel, *Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul* erau guvernate de legislația ungară în materie care, în absența unei legi propriu-zise de organizare judecătorească, se compunea din norme disparate în diferite legi contingente. Legea din 1869 stabilea că puterea judecătorească se exercită în numele Regelui, cazurile de incompatibilitate a judecătorilor și admitea inamovibilitatea lor în anumite condiții. Legea din 1871 organiza acțiunea disciplinară a membrilor corpului judecătoresc; Legea XXXI din 1871 organiza instanțele judecătorești și stabilea competența lor; Legea XXXIII din 1871 înființa parchetele și definea atribuțiile acestora; Legea XXXV din 1874 crea notarii publici; Legea XXXVII din 1895 înființa instanțele speciale pentru judecarea conflictelor privitoare la brevetele de invenții și mărcile de fabrică; Legea XXVI din 1896 institua Curtea Administrativă (contenciosul administrativ). În această perioadă, o altă provincie românească, *Bucovina*, era guvernată de legea austriacă de organizare judecătorească din 27 noiembrie 1896 care reglementa unitar normele de numire a magistraților și de organizare și competență a instanțelor judecătorești. Prin decretul-lege nr. 1867 din 14 mai 1919 s-a înființat Curtea de Apel din Cernăuți, la care erau arondate 5 județe bucovinene. În fine, prin decretul-lege nr. 2047 din 22 mai 1919 se dădeau în competența Curții de Casație de la București toate recursurile provenite din această provincie reunită. Referitor la

¹ Ani de zile după 1918, în Transilvania, de exemplu, existau instanțe judecătorești care dezbăteau și redactau sentințele în limba maghiară și aceasta chiar în ținuturi „curat românești”; în lipsa de noi prevederi legale pertinente toate hotărârile judecătorești care înainte, sub regimul maghiar, se dădeau în numele majestății sale regele apostolic al Ungariei, în loc să se pronunțe acum în cel al Regelui Ferdinand al României, se dădeau „în numele legii”, adică al legilor maghiare, care continuau a rămâne în vigoare; la fel și executarea nu se făcea în numele șefului Statului român, întrucât procedura civilă maghiară nu prevedea formalitatea învestirii hotărârilor judecătorești cu formula executorie. A se vedea: Aurel Safirescu, *Observațiuni asupra noului proiect de lege pentru unificarea organizării judecătorești*, în „Curierul Judiciar”, anul XXXII, nr. 2, 14 ianuarie 1923, pp. 17-18.

² Vespasian Erbiceanu, *Un an de justiție românească în Basarabia*, „Curierul Judiciar” nr. 14-15, 29 februarie 1920, pp. 116-117.

Basarabia, după anexarea ei la Rusia, în 1812, prin Așezământul ocârmuirii oblastei Basarabiei din 27 februarie 1828 s-a extins și în Moldova dintre Prut și Nistru organizarea judecătorească din Rusia. La Chișinău funcționa un tribunal regional pendinte de Curtea de Apel din Odessa. Prin decretul-lege nr. 2770 din 6 octombrie 1918 s-a extins organizarea judecătorească din Vechiul Regat; în octombrie 1918 s-a creat Curtea de Apel din Chișinău cu jurisdicție asupra celor 9 județe ale provinciei. Soluționarea recursurilor din Transilvania, Bucovina și Basarabia pendinte de curțile de casație din Budapesta, Viena și Petrograd sau a celor anterior de competența lor și soluționate potrivit legislației regionale a generat discuții în privința organizării instanței supreme de la București. Inițial, s-a propus crearea unei secții speciale¹, iar ulterior s-a optat pentru soluția adăugării la secțiile existente a „câte patru consilieri din ținuturile care mai înainte făceau parte din monarhia austro-ungară” (anterior fuseseră stabilite complete mixte și pentru Basarabia). Instalarea, la 27 mai 1920, a noilor consilieri pentru respectiva formulă era considerată de presa judiciară „simbolul unirii magistraților Vechiului Regat cu aceia ai provinciilor alipite, menită să cimenteze pentru totdeauna bazele României Mari”, dar se remarcă faptul că „autonomia judiciară a Ardealului contrasta cu jurisdicția generală a Înaltei Curți de Casație și Justiție care, după constituție, e una și singură pentru întreg Regatul Român” și că „avem de reținut din discursurile dr. G. Plopu, coprezident al secției I, pasajul referitor la reforma judecătorească și unificarea legilor, care ne sugerează o justă reflecțiune: persistența Ardealului în autonomia sa judiciară să fie rezultatul unei suspiciuni?... ori pur și simplu a unor defecte inerente instituțiilor noastre judiciare, care ar impune cât mai curând posibil reforme care să dea confiență și satisfacție atât magistraturii Ardealului cât și celei din celelalte provincii românești și Vechiul Regat?”².

Pentru a se înlătura diferențele interprovinciale și a se pune capăt disfuncționalităților de înfăptuire a justiției, unificarea judiciară a reprezentat o prioritate împlinită prin Legea de organizare judecătorească din 25 iunie 1924. Potrivit acesteia, „organele puterii judecătorești” erau:

- a) judecătoriile;
- b) tribunalele;
- c) curțile de apel;
- d) curțile cu jurați;
- e) Înalta Curtea de Casație și Justiție.

Judecătoriile erau de trei categorii: urbane, rurale și mixte. În fiecare capitală de județ funcționa un tribunal cu una sau mai multe secțiuni, cu excepția județului

¹ Dim. Gh. Tăzlămanu, *Noua Curte de Casație pentru teritoriile alipite la Vechiul Regat*, în „Curierul Judiciar” nr. 16-17, 7 martie 1920, pp. 129-130.

² Nota redacției, „Curierul Judiciar” nr. 40-41, 6 iunie 1920, p. 324.

Severin, unde funcționau două tribunale: unul cu sediul la Lugoj, altul la Caransebeș. Erau prevăzute 12 curți de apel, și anume: la București, Brașov, Cluj, Oradea, Timișoara, Târgu-Mureș, Constanța, Craiova, Galați, Iași, Chișinău și Cernăuți. Erau împărțite în una sau mai multe secții, fiecare condusă de un președinte și compusă din 5 până la 7 membri.

Pe lângă fiecare tribunal funcționa câte o curte cu jurați, competentă a judeca afacerile criminale, delictelor politice și de presă, cu unele excepții prevăzute de Constituție. Aceasta era prezidată de un consilier al curții de apel tras la sorți de primul președinte, în ședință publică, de față cu reprezentatul Ministerului Public. În vârful piramidei organizării judecătorești se afla Înalta Curte de Casație și Justiție „una singură pentru întreg statul român”. *Inspectorii judecătorești* se constituiau ca o structură aparte; inspecția curților de apel se făcea prin delegație de cel mult trei dintre consilierii Înaltei Curți de Casație; iar doi până la trei consilieri ai curților de apel erau delegați ca inspectori ai tribunalelor și ai judecătoriilor din circumscripția respectivă. Delegația de inspector judecătorec se dădea de ministrul justiției, dintr-o listă de trei magistrați pentru fiecare loc.

Imediat după unire, în virtutea unor dispoziții tranzitorii pentru procesele venite din provinciile foste sub suveranitatea austriacă și maghiară, s-au creat în cadrul Curții de Casație complete speciale care judecau după legislația provincială încă în vigoare, unificarea deplină a regimului recursurilor efectuându-se prin noua lege de organizare a instanței supreme din 20 decembrie 1925.

În fine, unificarea regimului juridic al organizării și exercitării profesiei de avocat s-a realizat, mai întâi, prin legea din 1921 și definitivat, apoi, prin cea din 21 februarie 1923.

1.1. Ridicarea statutului legal al magistraturii prin Constituția României Mari

Făcând importante progrese în promovarea cerințelor statului de drept „grefat pe ideea de domnie a legalității”, Constituția României Mari din 29 martie 1923 a prevăzut o serie de măsuri vizând creșterea rolului magistraturii în statul român pe deplin unificat. Era vorba, mai întâi, de a se recunoaște dreptul Curții de Casație în secțiuni unite „de a judeca constituționalitatea legilor și a declara inaplicabile pe acelea care sunt contrarii Constituției” (art. 103).

„Rolul acesta e covârșitor – se arăta în *Expunerea de motive* la anteproiectul privind organizarea judecătorească din 1930 – și este merit să dea magistraturii marea, determinanta însemnătate pe care o aveau magistrații la Roma antică”. De asemenea, noua lege fundamentală reușea să fixeze în mod definitiv o altă instituție

juridică, cea a contenciosului administrativ, înființat la noi în 1905 și dat în cădere a puterii judecătorești, desființat la 1910 și reînființat în 1912, care astfel era recunoscut acum constituțional. „Cel vătămat în drepturile sale, fie printr-un act administrativ de autoritate, fie printr-un act de gestiune făcut cu încălcarea legilor sau a regulamentelor, fie prin rea voință a autorităților de a rezolva cererea privitoare la un drept, poate face cerere la instanțele judecătorești pentru recunoașterea dreptului său” se preciza în art. 107 și se stipula că judecătorul statua dacă actul era ilegal, îl putea anula și acorda despăgubiri.

Prin consacrarea obligației puterii judecătorești de a cenzura actele administrației din punctul de vedere al legalității lor se conferea un „alt mare rol magistraturii”, aceasta devenind cenzorul puterii administrative, după cum devenise și cel al Parlamentului, nu numai prin controlul constituționalității legilor, ci și prin dreptul de a-i interpreta toate actele. Mai mult chiar, prin alineatul ultim al art. 103 din Constituție, consacrându-se că recursul în casare este de ordin constituțional, se dădea în cădere a magistraturii dreptul de a examina, în toate cazurile deferite judecării lor, modul cum s-a realizat în speță dreptul obiectiv. Aceasta întrucât judecătorii fondului, având să rezolve un litigiu între părți, spuneau care era dreptul subiectiv, dreptul părților respective, pe când judecătorii în recurs erau chemați să zică dreptul tuturor, dreptul obiectiv.

Un alt rol, tot atât de important, rezervat puterii judecătorești rezulta din prevederile art. 98 din Constituție care îi încredințau competența de a judeca miniștrii puși sub acuzare.

Asemenea instituții relevau o evoluție deosebită în privința statutului, rolului determinant acordat magistraturii în statul român unificat.

Așa cum remarcau specialiștii timpului, prin prevederile Constituției României Mari nu numai că se recunoștea rolul de putere al magistraturii, dar se mergea până la a i se acorda o anumită întâietate în noua ordine constituțională românească. Se demonstra astfel că, așa cum scria M. Hauriou (1928) despre justiția anglo-saxonă, aceasta „Nu este o putere politică, ci este marea putere socială și juridică care, singură ea, echilibrează ansamblul puterilor politice”¹.

2. Unificarea legislativă – o necesitate națională juridică și culturală

Unificarea juridică – legislativă, judiciară și cultural-științifică – nu constituia numai o necesitate de ordin juridic, ci, prin importanța ei națională, politică și

¹ M. Hauriou, *Précis de droit constitutionnel*, ed. II, Paris, 1929, p. 229.